

MỨC ĐỘ THỂ HIỆN XÚC CẢM BẢN THÂN CỦA TRẺ 4 - 5 TUỔI QUA TRÒ CHƠI ĐÓNG VAI THEO CHỦ ĐỀ Ở TRƯỜNG MẦM NON

Lê Thị Luận

Trường Cao đẳng Kinh tế kỹ thuật TW.

Năm 1997 nhà tâm lý học kiêm nhà báo Hoa Kỳ Daniel Goleman đã khẳng định rằng: “Xúc cảm cũng quan trọng không kém trí tuệ đối với hoạt động con người”⁽¹⁾. Trong những năm gần đây các nhà tâm lý học và giáo dục học nước ta đã bắt đầu quan tâm nhiều đến xúc cảm, tình cảm và những biểu hiện xúc cảm tình cảm của trẻ em lứa tuổi mầm non. Trên thực tế, việc đánh giá mức độ biểu hiện xúc cảm của trẻ mẫu giáo nhờ qua trò chơi đóng vai theo chủ đề còn là một vấn đề mới mẻ. Việc nghiên cứu này có ý nghĩa thực tiễn thiết thực ở nước ta hiện nay.

1. Phương pháp nghiên cứu

Dựa trên sự phân loại của các nhà khoa học chia xúc cảm thành 10 cảm xúc nền tảng⁽²⁾, trong bài viết này chúng tôi đề cập đến thực trạng mức độ biểu hiện 6 loại xúc cảm ở trẻ 4 - 5 tuổi qua trò chơi đóng vai theo chủ đề là: vui mừng, ngạc nhiên, yêu thương, sợ hãi, buồn bã và tức giận.

Để đảm bảo tính khoa học và độ tin cậy của mức độ biểu hiện xúc cảm ở trẻ, chúng tôi phối hợp sử dụng nhiều phương pháp thu thập thông tin:

- Khảo sát 120 trẻ và 80 giáo viên trực tiếp giảng dạy ở một số trường mầm non - Thị xã Hà Giang - Tỉnh Hà Giang.

- Quan sát, chụp ảnh phản ứng hành vi xúc cảm của trẻ trong suốt quá trình trẻ chơi trò chơi đóng vai theo chủ đề và sử dụng các tình huống giả định được tạo ra trong quá trình chơi của trẻ.

- Sử dụng công thức tính giá trị trung bình và tần suất của phương pháp toán thống kê để xử lý số liệu.

Khi đánh giá chúng tôi dựa vào các tiêu chí và thang đánh giá sau:

Tiêu chí và thang đánh giá mức độ thể hiện các loại xúc cảm của trẻ 4 - 5 tuổi:

* Bốn tiêu chí đánh giá các loại xúc cảm:

Tiêu chí 1: Thể hiện xúc cảm qua nét mặt, qua điệu bộ, cử chỉ, tư thế.

Tiêu chí 2: Thể hiện xúc cảm qua ngôn ngữ nói.

Tiêu chí 3: Tiêu chí về cường độ (mạnh, trung bình, yếu) của xúc cảm

Tiêu chí 4: Tiêu chí về thời gian bắt đầu tính từ khi xuất hiện xúc cảm đến khi kết thúc đo bằng giây.

* Thang đánh giá các loại xúc cảm tích cực (dương tính):

+ Loại tốt: (3 điểm)

- Thể hiện xúc cảm tích cực rõ ràng, nhìn vào nhận thấy ngay.

- Thể hiện xúc cảm tích cực với cường độ mạnh (cười thành tiếng).

- Thời gian kéo dài từ 12 giây đến trên 15 giây.

+ Loại trung bình: (2 điểm)

- Biết thể hiện xúc cảm tích cực

- Thể hiện xúc cảm tích cực với cường độ trung bình (cười nhẹ nhàng, cười mỉm).

- Thời gian kéo dài xúc cảm từ 06 giây đến 12 giây

+ Loại yếu: (1 điểm)

- Không thể hiện được xúc cảm tích cực

- Thể hiện xúc cảm tích cực với cường độ yếu (cười nhếch mép).

- Thời gian kéo dài xúc cảm vui vẻ từ khi xuất hiện đến khi kết thúc dưới 6 giây.

* Thang đánh giá các loại xúc cảm tiêu cực (âm tính):

+ Loại tốt: (3 điểm)

- Thể hiện xúc cảm tiêu cực không nhiều.

- Thể hiện xúc cảm tiêu cực với cường độ yếu (thoáng qua) .

- Thời gian kéo dài xúc cảm tiêu cực ngắn (dưới 06 giây).

+ Loại trung bình: (2 điểm)

- Thể hiện xúc cảm tiêu cực một cách bình thường, có thể phát hiện được.

- Thể hiện xúc cảm tiêu cực với cường độ trung bình (biểu hiện nhẹ nhàng).

- Thời gian kéo dài xúc cảm tiêu cực vừa phải (từ 06 giây đến 12 giây).

+ Loại yếu: (1 điểm)

- Thể hiện rõ xúc cảm tiêu cực trên nét mặt, hoặc qua điệu bộ, cử chỉ...

- Thể hiện rõ xúc cảm tiêu cực với cường độ mạnh (kêu, hét, quát, khóc).

- Thời gian kéo dài xúc cảm tiêu cực dài (12 giây đến trên 15 giây).

2. Mức độ biểu hiện cảm xúc của trẻ 4 - 5 tuổi qua trò chơi đóng vai theo chủ đề

2.1. Đánh giá của giáo viên về mức độ biểu hiện xúc cảm của trẻ

Chúng tôi đặt câu hỏi: *“Theo chị trẻ đã biết bộc lộ xúc cảm bản thân trong khi chơi trò chơi đóng vai theo chủ đề chưa”*. Kết quả điều tra cho thấy có tới 67.5% giáo viên được hỏi đều trả lời là chưa, còn lại 32.5% trả lời là trẻ đã biết biểu lộ xúc cảm qua hành động chơi và vai chơi. Khi được hỏi: *“Trong quá trình tổ chức trò chơi đóng vai theo chủ đề các chị đã tạo cơ hội cho trẻ thể hiện xúc cảm chưa?”*. Kết quả cho thấy có 72% giáo viên trả lời là chưa, còn lại 28% giáo viên trả lời là đã ít nhiều tạo cơ hội cho trẻ bộc lộ xúc cảm khi chơi. Họ cho rằng: mức độ thể hiện xúc cảm tích cực của trẻ còn thấp và không đồng đều giữa các loại xúc cảm. Đặc biệt là xúc cảm tiêu cực còn thể hiện ở mức cao hơn xúc cảm tích cực. Ở đây cũng không phải là trẻ không có khả năng thể hiện các xúc cảm của mình mà trẻ còn ít có cơ hội được thể hiện các xúc cảm của mình một cách hợp lý và chân thực phù hợp với hoàn cảnh, tình huống chơi cũng như trong cuộc sống thực, bởi lẽ *“Chơi là cuộc sống của trẻ”*⁽³⁾.

2.2. Kết quả của phương pháp quan sát

Chúng tôi tiến hành chụp ảnh những biểu hiện xúc cảm của trẻ, trò chuyện với trẻ và sử dụng một số bài tập tình huống để đo mức độ biểu hiện xúc cảm của trẻ.

Qua việc quan sát trẻ trong suốt quá trình chơi trò chơi đóng vai theo chủ đề chúng tôi nhận thấy: những biểu hiện xúc cảm của trẻ được thể hiện rất phong phú và đa dạng về cả xúc cảm tích cực lẫn xúc cảm tiêu cực.

Chẳng hạn, ở nhóm chơi “Gia đình” cháu H. bé “Con” là búp bê trong lòng và làm động tác ru “Con” ngủ đã thể hiện rất rõ xúc cảm yêu thương. Hay khi “Con” bị ốm thì trẻ đóng vai “Bố mẹ” đã thể hiện rõ sự lo lắng, buồn rầu và vội vàng đưa “Con” đi gặp “Bác sỹ”. Khi “Bác sỹ” nói với “Bố mẹ” về bệnh của “Con” thì cả hai bố mẹ đều tỏ ra rất sợ hãi và cầu cứu “Bác sỹ” hãy cố gắng

chữa trị cho “Con” của họ. Hay khi “Bố mẹ” đang bận rộn cho em ăn và ru em ngủ thì bạn D. đóng vai “Con” lại cứ đòi “Bố mẹ” đưa đi chơi “Công viên”, thế là “Bố mẹ” tức quá mắng D. là không nghe lời “Bố mẹ”, điều đó đã làm cho D. thấy buồn...

Và cũng tại nhóm chơi này hai bạn H. và M. tỏ ra rất yêu thương nhau vì cả hai đều đóng vai là “Con”, trong đó bạn H. là “Chị”, bạn M. là “Em”. Bạn H. múc cho bạn M. một cốc “chè” để cả hai cùng ăn. Bạn H. nói: “Chị cho em một cốc chè này, hai chị em mình cùng ăn nhé”. Cả hai trẻ đều rất vui vẻ giả vờ chơi ăn Chè với nhau. Bất chợt, bạn M. đứng lên và chạy sang nhóm “Xây dựng” chỉ đứng đó để xem, mặc cho bạn H. cứ gọi mãi chạy theo năn nỉ, kéo tay, dỗ dành mong M. đừng bỏ đi mà quay về chơi tiếp, nhưng M. cũng không quay về. Lúc đó chúng tôi thấy cháu H. đã đi từ ngạc nhiên đến tức giận và buồn rầu vì không hiểu tại sao đang chơi vui thế mà bạn M. lại bỏ đi như vậy.

Hay trong nhóm chơi “Bán hàng” các bạn đang đứng xếp hàng để “Mua hàng” thì đột nhiên có một bạn tên là Đ. chạy đến chen ngang để mua hàng trước, khi trẻ tên là T.L. đóng vai “Người bán hàng” yêu cầu bạn đó phải đứng đúng chỗ thì mới bán hàng cho, thì bạn đó đã cướp hàng chạy về nhóm của mình làm cho “Người bán hàng” tức giận đuổi theo lấy lại món hàng đó một hồi cãi nhau thì tuyên bố không bán hàng nữa, hành động đó làm cho tất cả những trẻ đóng vai “Người mua hàng” ngạc nhiên, buồn bã xen lẫn bực tức v.v...

Như vậy, có thể thấy, trong quá trình chơi trò chơi đóng vai theo chủ đề chúng tôi tiến hành chụp ảnh những biểu hiện xúc cảm của trẻ, trò chuyện với trẻ và sử dụng một số bài tập tình huống để đo mức độ biểu hiện xúc cảm của trẻ. Kết quả cho thấy trẻ đã thể hiện các loại xúc cảm khác nhau, những xúc cảm tiêu cực diễn ra thường xuyên, liên tục trong suốt quá trình chơi. Điều đó cho thấy trẻ chưa biết cách thể hiện xúc cảm của bản thân một cách hợp lý và chính điều này làm cho trẻ khó hợp tác với nhau trong quá trình chơi.

2.3. Mức độ thể hiện xúc cảm tích cực của trẻ 4 - 5 tuổi

Kết quả khảo sát ở bảng 1 cho thấy mức độ thể hiện xúc cảm tích cực qua nét mặt, cử chỉ, điệu bộ, tư thế và lời nói của trẻ còn thấp. Cụ thể: điểm trung bình chung chỉ đạt 1,8 điểm. Trong đó tất cả các xúc cảm tích cực đều có điểm dưới trung bình (dưới 3 điểm). Sự không đồng đều còn được thể hiện rõ trong điểm trung bình cộng của từng loại xúc cảm tích cực ở trẻ: yêu thương (2,0 - 1,7 điểm), vui mừng (1,9 - 1,8 điểm), ngạc nhiên (1,9 - 1,7 điểm).

Bảng 1: *Xúc cảm tích cực (dương tính) thể hiện qua nét mặt, cử chỉ, điệu bộ, tư thế và lời nói của trẻ 4 - 5 tuổi*

Phương tiện biểu hiện	Xúc cảm của trẻ	ST	Kết quả						
			Tốt		TB		Yếu		$\bar{X}$
			SL	Tỷ lệ %	SL	Tỷ lệ %	SL	Tỷ lệ %	
Qua nét mặt, cử chỉ, điệu bộ, tư thế	Vui mừng	120	28	23,3	47	39,2	45	37,5	1,9
	Yêu thương	120	25	20,8	59	49,2	36	30	2,0
	Ngạc nhiên	120	23	19,2	57	47,5	40	33,3	1,9
Qua ngôn ngữ nói	Vui mừng	120	19	15,8	61	50,8	40	33,3	1,8
	Ngạc nhiên	120	16	13,3	56	46,7	48	40	1,7
	Yêu thương	120	16	13,3	54	45	50	41,7	1,7
Trung bình									1,8

Bảng 2: *Cường độ và thời gian thể hiện xúc cảm tích cực (dương tính) của trẻ 4 - 5 tuổi*

Nội dung thể hiện	Xúc cảm của trẻ	ST	Kết quả						
			Tốt		TB		Yếu		X
			SL	Tỷ lệ %	SL	Tỷ lệ %	SL	Tỷ lệ %	
Cường độ thể hiện	Vui mừng	120	29	24,2	53	44,1	68	56,6	1,9
	Ngạc nhiên	120	13	10,8	32	26,7	75	62,5	1,5
	Yêu thương	120	25	20,8	52	43,3	48	40	1,8
Thời gian thể hiện	Vui mừng	120	33	27,5	45	37,5	42	35	1,9
	Ngạc nhiên	120	16	13,3	47	39,2	57	47,5	1,7
	Yêu thương	120	34	28,4	55	45,8	31	25,8	2,0
Trung bình									1,8

Kết quả khảo sát ở bảng 2 cho thấy tỷ lệ trẻ có cường độ và thời gian thể hiện các loại xúc cảm tích cực của trẻ có tỷ lệ thuận với nhau, cường độ thể hiện càng mạnh thì thời gian thể hiện càng dài, cường độ thể hiện yếu thì thời gian thể hiện cũng ngắn. Điểm trung bình cộng cường độ và thời gian thể hiện cũng thấp (1,8 điểm) dưới 3 điểm. Sự không đồng đều ở phương tiện biểu cảm và ở giữa xúc cảm vui mừng và yêu thương với xúc cảm ngạc nhiên cũng có sự

chênh lệch nhau (vui mừng 1,9 - 1,9 điểm; yêu thương là 1,8 - 2,0 điểm; ngạc nhiên là 1,5 - 1,7 điểm).

2.4. Kết quả khảo sát mức độ thể hiện xúc cảm tiêu cực của trẻ 4 - 5 tuổi

Kết quả khảo sát ở bảng 3 cho thấy mức độ thể hiện xúc cảm tiêu cực qua nét mặt, cử chỉ, điệu bộ, tư thế và lời nói của trẻ cũng không đồng đều và cao hơn với các loại xúc cảm tích cực. Điểm trung bình cộng của từng loại xúc cảm tiêu cực ở trẻ như sau: sợ hãi từ 2,1 - 1,8 điểm, tức giận từ 1,9 - 1,8 điểm, buồn đau từ 1,8 - 1,8 điểm.

Bảng 3: Xúc cảm tiêu cực (âm tính) thể hiện qua nét mặt, cử chỉ, điệu bộ, tư thế và lời nói của trẻ 4 - 5 tuổi

Nội dung biểu hiện	Xúc cảm của trẻ	ST	Kết quả						
			Yếu		TB		Tốt		X
			SL	Tỷ lệ %	SL	Tỷ lệ %	SL	Tỷ lệ %	
Qua nét mặt, cử chỉ, điệu bộ, tư thế.	Sợ hãi	120	36	30	56	46.6	28	23.4	2.1
	Tức giận	120	30	25	45	37.5	45	37.5	1.9
	Buồn đau	120	22	18,3	51	42.5	47	39,2	1.8
Qua ngôn ngữ nói	Sợ hãi	120	28	23	37	30.9	55	45,8	1.8
	Tức giận	120	20	17	53	44.1	47	39.2	1.8
	Buồn đau	120	25	21	45	37.4	50	41.6	1.8
Trung bình									1,9

Nếu đối chiếu giữa mức độ thể hiện của xúc cảm tích cực và xúc cảm tiêu cực qua nét mặt, cử chỉ, điệu bộ, tư thế và lời nói của trẻ, chúng tôi nhận thấy mức độ thể hiện có sự chênh lệch (tích cực 1,8 điểm; tiêu cực 1,9 điểm), sự chênh lệch này là 0,1 điểm.

Kết quả khảo sát ở bảng 4 cho thấy tỷ lệ trẻ có cường độ và thời gian thể hiện các loại xúc cảm tiêu cực của trẻ trong quá trình chơi có tỷ lệ thuận với nhau, cường độ biểu hiện càng mạnh thì thời gian thể hiện càng dài, cường độ thể hiện yếu thì thời gian thể hiện cũng ngắn (điểm trung bình của sợ hãi đều 1,9 điểm, buồn đau là 2,0 điểm và tức giận là 1,8 điểm), cường độ và thời gian thể hiện xúc cảm tiêu cực của trẻ không đồng đều. Hơn nữa, điểm trung bình cộng của cường độ và thời gian thể hiện xúc cảm tích cực và tiêu cực còn có sự chênh lệch (tích cực là 1.8 điểm; tiêu cực là 1,9 điểm) tỷ lệ chênh lệch là 0,1 điểm. Điều này cho thấy xúc cảm tiêu cực còn biểu hiện cao hơn xúc cảm tích cực.

Bảng 4: Cường độ và thời gian thể hiện xúc cảm tiêu cực (âm tính) của trẻ 4 - 5 tuổi

Nội dung	Xúc cảm của trẻ	ST	Kết quả						X
			Yếu		TB		Tốt		
			SL	Tỷ lệ %	SL	Tỷ lệ %	SL	Tỷ lệ %	
Cường độ thể hiện	Sợ hãi	120	24	20	58	48,3	38	31,7	1,9
	Tức giận	120	47	39,2	52	43,3	21	17,5	1,8
	Buồn đau	120	39	32,5	41	34,3	40	33,3	2,0
Thời gian thể hiện	Sợ hãi	120	28	23,3	47	39,2	45	37,5	1,9
	Tức giận	120	44	36,6	51	42,6	25	20,8	1,8
	Buồn đau	120	30	25	65	54,2	25	20,8	2,0
Trung bình									1,9

3. Nhận xét

Từ kết quả nghiên cứu cho thấy cảm xúc của trẻ được thể hiện khá rõ khi chơi trò chơi đóng vai theo chủ đề. Ở đây có cả những cảm xúc tích cực và tiêu cực.

Việc tạo cơ hội và điều kiện trẻ thể hiện xúc cảm bản thân hợp lý trong quá trình chơi nói riêng và đặc biệt là trong cuộc sống của trẻ là rất cần thiết, tạo điều kiện cho mức độ biểu hiện xúc cảm tích cực qua nét mặt, cử chỉ, điệu bộ, lời nói về cường độ và thời gian cao hơn xúc cảm tiêu cực.

Tài liệu tham khảo

1. Daniel Goleman (2002). *Trí tuệ xúc cảm - làm thế nào để biến những xúc cảm của mình thành trí tuệ*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội.
2. Carroll E. Izard (1992). *Những xúc cảm của người*, NXB Giáo dục.
3. Nguyễn Ánh Tuyết (2006). *Trò chơi của trẻ em*, NXB Giáo dục.